

III. TÖRTÉNELEM

ADALÉKOK A XVI. SZÁZADI NÉMETALFÖLDI ÉS A MAGYAR HUMANIZMUS KAPCSOLATAHOZ

Írta: H. DROZDIK MARGIT

A XVI. századi Magyarország nemzetközi diplomáciai kapcsolatainak kérdése, noha a történettudomány legérdekesebb kérdései közé tartozik, meglehetősen elhanyagolt a szakirodalomban [1]. A legteljesebb mértékben érvényes ez azokra a politikai és kulturális kapcsolatokra is, amelyek a kor egyik legfejlettebb európai államát, az iparilag virágzásnak induló Németalföldet és Magyarországot többféle vonatkozásban is összekötötték [2]. Szinte magától vetődik fel a kérdés: vajon mi lehetett e kapcsolatok társadalmi-történeti talaja. Németalföld ebben a korban gazdaságilag az európai fejlődés élvonalában van, míg Magyarország a Mátyás-korabeli központosító törekvések Jagelló-kori visszahanyatlása után a feudalizmus kátyújában megrekedt, elmaradott ország képét mutatja. Két ponton azonban kimutatható bizonyos azonosság is. Az egyik: a két ország nemességének relatív Habsburg-ellenessége, a másik: a török-kérdéssel kapcsolatos ideológiai állásfoglalás azonossága a humanisták műveiben az 1526-ot követő évtizedek folyamán. Ennek a problémának tisztázásához szeretne hozzájárulni néhány adalékkal a jelen dolgozat, felvázolva a magyar humanisták és Németalföld kapcsolatának néhány problémáját.

*

A XVI. századi magyar humanistáknak — főleg a század közepéig — egyik jellemzője az, hogy a gyakorlati politikus egyesül bennük a humanista tudóssal [3]. Ilyen típusú humanista volt Oláh Miklós is. „Jól megöntött öntvénye a későbbi részekre tört tulajdonságoknak: történetet ír és kancellár, utánozza Bonfini választékos stílusát és kiadja műveit, a külföldet járja . . . Megírja Magyarország első emberföldrajzát és az ellenreformáció mozgalmát vezeti. Erasmusmal levelez és Ferdinándnak ad politikai tanácsokat . . . szerepköre: diplomáciai tárgyalások és írás; élménye: az antikvitas és a legjelenebb jelen, a török veszedelem” — írja róla HALÁSZ GÁBOR [4]. S csakugyan, Oláh egész Németalföldi működése mindennél jobban cáfolja KERECSENYI DEZSŐNEK azt a megállapítását, miszerint „egész életében szabad aktivitásra vágyott, mégis legenergiusabb éveit hazájától távol kellett töltenie” [5]. Németalföldi tartózkodása idején, többre becsülve a tudós-humanista tevékenységénél azokat a kitűnő lehetőségeket, amelyek Mária királynő brüsszeli udvarában adódtak a török-ellenes politika befolyásolására, a hazájától távol töltött „legenergiusabb éveket” nagyon is jól fel tudta használni éppen hazája érdekében. Közvetlenül 1526 után, mint a királynő titkára, kíséri Máriát külföldre, 1529-ben Znaimba, majd Linzbe, 1530-ban pedig Augsburgba, a birodalmi gyűlésre, ahol Ferdinánd

király és maga V. Károly császár is jelen volt [6]. A birodalmi gyűlésnek két égető problémát kellett volna megoldania: a török elleni segítség és a protestáns rendek vallási kérdését. V. Károly előterjesztésében elsősorban a török ellen adandó segítség kérdését akarta tisztázni, a protestáns rendek viszont ezt a vallási probléma megoldásától tették függővé [7]. SÖRÖS P. PONGRÁCZ szerint Oláh „maga vállalkozott a feladatra, hogy a birodalmi rendeket felvilágosítja az ország állapotáról”, mivel Thurzó Elek országbíró nem érkezett meg [8]. SÖRÖS azonban szemelláthatólag téved, mikor a töröktől szorongatott Magyarország állapotának a birodalmi gyűlésen való első ismertetését Oláhnak javára írja. Egy Magyarországról, a magyar nemesség megbízólevelével 1530 szeptemberében útnak indult küldöttség vezetője, Macedóniai László ugyanis már szeptember 30-án felszólalt a birodalmi gyűlésen, két beszéde közül egyiket a császárhoz, másikat a rendekhez intézve [9]. Beszédeiben kifejtette a magyar ügy és az egyetemes kereszténység érdekazonosságát igazoló érveket, s leszögezte, hogy Ferdinánd magyar királlyá választásának ténye következtében Magyarország védelme birodalmi érdek. Végül átnyújtott a birodalmi rendeknek egy az egész magyar nemesség nevében fogalmazott „Libellus Supplicatorius”-t, melyben kilátásba helyezi annak lehetőségét is, hogy amennyiben a magyarok a török ellen-megfelelő segítséget nem kapnak, kénytelenek lesznek majd a pogány hadba besorozva, velük együtt végigpusztítani Ausztriát és Németországot [10]. Oláh csak másnap, október elsején mondta el beszédét a gyűlésen, amelyben ő is kifejtette, hogy minden reménységük a császárban van, mert ha ő és a birodalmi gyűlés nem nyújt segítséget, akkor, mi más reménysége maradhat még a szerencsétlen magyaroknak és szlavónoknak (*quid ulterius miseri Hungari et Sclavi sperare poterunt*). Lesznek olyanok, — mondta Oláh, Macedóniait alátámasztva —, akik végső kétségbeesésükben, akarva-nem-akarva „kénytelenek lesznek minden kivezető utat megpróbálni, hogy teljesen el ne pusztuljanak” [11]. Világosan rámutat arra is, hogy mi ez a végső esetben kínálkozó, egyetlen kivezető út. „Mindezekből levonható az a következtetés — mondja —, hogy az ellenség erői nagymértékben meg fognak növekedni amiatt, hogy a magyarok és szlavóniaiak csapatai csatlakozni fognak hozzájuk” (*adhaerentibus illis et Hungarorum et Sclavorum copiis*) [12]. Valószínű, hogy ugyanúgy, mint 1522-ben [13], Macedóniai most is előre eljuttatta beszédét Oláhhoz, de ha nem így történt, az sem változtat azon a tényen, hogy Oláh csatlakozott annak a humanista politikusnak véleményéhez, aki a Habsburg-politikából egyre inkább kiábránduló, mindkét királlyal szembehelyezkedő magyar nemesség álláspontját képviselte [14].

1531-ben Mária királynő kíséretében érkezett Németalföldre, s bár nem szívesen vállalta a külföldön való tartózkodást, s eleinte nem is érezte jól magát, csakhamar megbarátkozott környezetével [15]. „A kör, amelyben élt ... a művelt, virágzó Németalföld helytartójának udvara, egyike volt Európa legszellemesebb udvarainak. V. Károly császár, I. Ferdinánd magyar király, a francia és dán királyné Máriának testvérei voltak. Nála mindez udvarok politikájának szálai áthúzódtak, egymásba szövődtek” [16]. Oláh hamar felismerte Mária udvarának politikai-központ szerepét s — már előbb kialakult meggyőződéséhez híven, hogy a magyarokat egyedül a nyugati segítség tudja megmenteni a töröktől — a kínálkozó lehetőségeket az első perctől fogva kihasználta. Magyar barátaival állandó összeköttetést tartott fenn [17], a török minden megmozdulásáról értesülést szerzett, s egymás után írta figyelmeztető, segélykérő

leveleit V. Károlyhoz, VII. Kelemen pápához és I. Ferdinánd királyhoz [18]. Elkéseredve kellett azonban tapasztalnia hogy levelei, augsburgi beszédéhez hasonlóan, „süket füleknek szólnak” — ahogy maga írja 1531-ben. „... Ha belátnák az emberek, hogy mekkora súlya és jelentősége van annak a ténynek, hogy Magyarország megmarad vagy elvész... akkor bizonyára nem vonakodnának kézzel-lábbal a magyarság megóvására sietni. De süket füleknek szólnunk, mikor Magyarország végveszélyét szóbahozzuk... Attól félek, hogy Németországgal is megtörténik ugyanez... de ennek következményeit ők maguk lássák” [19]. Ferdinándnak is hasonló hangnemben írja meg véleményét: „Te pedig, felséges királyom, hogy mit művelsz, és sereged mit tervez, afelől teljes bizonytalanságban vagyunk. Hadsereged... ismeretlen helyen vesztegel, magad pedig gyűlésről-gyűlésre járva, semmit sem teszel a javunkra” [20]. Ennek a figyemzetetésnek hangvétele után már kevésbé meglepő az a szintén 1531-ben keltezett levél, amelyben barátjának a következőket írja: „Van némi reménység bennem arra, hogy Magyarországon béke lesz. Ugyanakkor attól félek, hogy ha a béke megvalósul is, az nem kevesebb kellemetlenséget okoz számunkra, akik a másik párton vagyunk. Mert nem remélem, hogy a béke másként létrejöhet, legfeljebb csak úgy, hogy Jánossal szerződést kötünk és átengedjük neki Magyarország királyságát” (*ei regnum Hungariae relictum*) [21].

A török kérdés az a lényeges érintkezési pont, ahol Oláh Miklós nézetei a nemzetközileg elismert nagy humanista, Rotterdami Erasmus nézeteivel találkoztak. Erasmus világosan látta azt, hogy az európai fejedelmek — köztük a pápa — fegyveres viszálya hova vezet: „Gondoljátok meg, milyen bátorságot ad a töröknek ez a ti széthúzástok! Mert semmi sem könnyebb, mint az egyetlenkedőket legyőzni. Akarjátok-e, hogy félelmetesek legyetek az ő szemükben? Éljetek egyetértésben egymás között” — figyelmeztet közvetlenül Mohács előtt [22]. Világosan látta és szóvá tette a török-ellenes expedíciók sikertelenségének egy másik okát is [23]. Angol barátaihoz, Richard Pace-hoz és John Colet-hez írt leveleiben Miksa császárt komédiázással vádolta, s lehetségesnek tartotta még azt is, hogy a fejedelmek, a pápával összefogva, *saját népük ellen szövetkezzenek a törökkel*. Az egyik birodalmi gyűlés után gúnyosan utal barátaihoz írt levelében arra, hogy a tárgyalások eredménytelenségének egyik oka az, hogy a török háború címén megszavazott, majd a fejedelmek által elsikkasztott adók nem valami népszerűek a nép körében (*decimarium negotium Germaniae non placet*) [24]. „Institutio Principis Christiani” című munkájában pedig még ennél is élesebben és határozottabban fogalmazza meg véleményét: „Látjuk, hogy a török háború ürügyén már hányszor kifosztották a keresztény népet, de semmi más nem történt” [25].

Erasmus állítólagos „vallási közömbössége” mögött is annak a ténynek a felismerése rejlik, hogy a Wormsi Edictum által Lutherre kimondott átok a német fejedelmeket, s később szinte egész Európát két szembenálló pártra osztotta. Luthernek és ellenfeleinek magatartását elsősorban az európai egység, a belső béke és a török terjeszkedés szempontjából ítélte meg. A reformációval és a reformáció ellenfeleivel szemben konstatálható kétoldalú ellenkezését így semmiképp sem mint a gyávaság, határozatlanság, elvtelenség bizonyítékát kell megítélnünk, hanem inkább annak a felismerésnek következményét kell e magatartásban látnunk, hogy sem a pápának, sem Luthérnek nem lehet igaza akkor, amikor a nyugati egyház végleges kettészakadásához, az egységes alapokon nyugvó humanista műveltség megbomlásához, — s minthogy mindehhez a hatal-

mi érdekek politikai küzdelme is jelentős bomlasztó erőként járul hozzá —, végső soron az egész művelt Európának a barbár törökökkel szembeni kiszolgáltatottságához, a humanista kultúra teljes megsemmisüléséhez vezet.

Az elmondottakból következőleg nem tarthatjuk helytállónak azokat a véleményeket, amelyek — többségükben — Oláh és Erasmus barátságát Oláh részéről az Erasmus iránt Európa-szerte megnyilvánuló, általános istenítéssel, Erasmus részéről pedig az Oláh fegyverbarátságát kihasználni akaró, önző haszonleséssel magyarázzák. Akadnak kutatók, akik még magyarázni is megpróbálják Oláhnak a nagy mester iránti „naiv tiszteletét”, mint KERECSENYI DEZSŐ, aki szerint Oláh vagy nem ismerte Erasmusnak azokat az írásait, amelyek az egyházat támadják, vagy „naiv felfogásával nem vette észre a humanizmus csodálatosan virtuóz szövirágai mögött Erasmusnak ravasz és kétszínű lelkületét, egész destruktív és forradalmár jellemét” [26]. Valójában azonban Oláh nagyon is helyesen fogta fel az erasmusi ideológia lényegét, s éppen ezért találkozott a véleményük minden lényeges kérdésben. Éppen nem „naivságának” bizonyítéka az, hogy teljes egészében osztja Erasmusnak azt a véleményét, amelyet Brabantba való hívásakor mond: „... ott szerzetesek uralkodnak..., mely emberfajtánál nincs ostobább és kegyetlenebb” [27]. Oláh megállapítással teljesen egyetértett [28], kínosan mentegetőzött Erasmus németalföldi támadói miatt [29], és közbenjárt Máriánál, hogy ezek vádjait elhallgattassa. Meggyőzően mutatott rá TRENCSENYI-WALDAPFEL IMRE, hogy épp a humanizmusnak képviselői, elsősorban Erasmus, teremtették meg azokat az ideológiai alapokat, melyekre a XVI. század magyar humanistáinak érvelése épülhetett: a humanizmus és nemzeti lét összekapcsolása a török elleni védekezés tudatosításában [30]. Oláh Erasmusszal való levelezésében állandóan felmerül a török-kérdés. Az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlés eredménytelenségét elkeseredésében a következő szavakkal panaszolja Erasmusnak: „Mi más várhatunk, mint a kereszténység végveszedelmét és Magyarország elvesztése után egész Németország pusztulását” (*quid aliud expectare possumus, quam reipublicae christianae periculum, et post Hungariam amissam, Germaniae totius excidium*), aminek indokolásaként határozottan megjelöli a császár ingatlanságát és a rendek széthúzását [31].

A gyakorlati politikus-humanista Oláhnak a fentebbihez hasonló megnyilatkozásai alapján érthető németalföldi tudós barátainak, a Collegium Trilingve tanárainak az a félelme, hogy a „Spiritus Hungaricus” elvonja körükből ezt a megértő mecénást [32]. Komoly alapja lehetett Ferdinánd királynak a következő megállapításra: „Oly népszerű voltál Belgiumban, hogy idegen létedre a legnagyobbtól a legkisebbig mindenki szeretett és tisztelt, figyelemmel kísért. Sőt a tudósok is az összes tudományokban való jártasságod... tehetséged miatt körükbe fogadtak és csodáltak” [33]. Hazájától távol ezeknek a tudósoknak társasága az, amelyben legszívesebben tartózkodott. „Egyedül a tudós férfiakkal való érintkezés közele” — írja Scepper Kornélnak [34]. A humanista stúdiumok azonban korántsem vonták el a figyelmét hazája sorsától és az aktuális politikai eseményektől, aminek ékes bizonyítékát adja két Belgiumban írt és kéziratban propagált műve, a „Hungaria” és „Attila”. A „Hungaria”, mely a mohácsi vész előtti Magyarország történetéből részletes adatokat közöl, s közli annak egykorú topográfiáját, humanista barátai előtt egy mesés országot jelenít meg, mely hajdan nagy erények virágkorát élte (*florebat magnis virtutibus*), most pedig a barbár török igáját nyögi [35]. Kétségtelen, hogy már

ennek az alap-elgondolásnak is föltétlenül politikai mellékíze volt. Határozottan politikai irányú azonban az „Attila”, melynek főhőse a régi humanista tradíciókat, a levelekben is oly gyakran előbukkanó Mátyás-kori emlékeket volt hivatva feleleveníteni. A mátyási értelemben vett erőskezű uralkodóra Oláh szemében a Ferdinánd oldaláról tapasztalt csalódások miatt sürgősen és határozottan szükség volt. Amit az olaszoknak az antik Róma, Janus Pannoniusnak és társainak Itália illúziója jelentett, az lett a Mohács-körüli nemzedék számára Mátyás udvara: nosztalgikus emlék és mintakép. Mátyás erős kézzel kormányozta birodalmát, s a török még csak gondolni sem mert arra, hogy ott a lábát megvesse, míg most Magyarország jelentős részének ura. Attila, ebben a beállításban, a határozott és erős akaratú reneszánsz király alakját eleveníti meg, s az egész koncepcióban hallgatólagosan benne foglaltatik a vád is Magyarország helyzetéért V. Károllyal és Ferdinánddal szemben. Mind a földrajzi koncepció, mind pedig a reneszánsz király eszménye megnyerhették, sőt meg is nyerték a belga humanisták tetszését. Egyik barátja megjegyezte, hogy „tisztább képe van Magyarországról, mint minden eddigi olvasmányából s az eddig látott térképekből” [36].

Mindezek mellett erősen foglalkoztatták Oláht maguk a németalföldi események is. 1532-ben így ír: „... bár magának Magyarországnak állapota és a jelenlegi brabanti viszonyok egyaránt sűrűn megfordulnak fejemben, végső soron mégsem tudom eldönteni, hogy a kettő közül melyiket viseljem inkább a szívemen” [37]. A németalföldi események abból a szempontból foglalkoztatták, ami az erasmusi ideológia lényeges építőköve: nyugaton teljes békét, egységet kell teremteni a fő cél, a török elleni politika érdekében. Egész Németalföldet bejárta Mária kíséretében, s konstataálta a helyzet feszültségét. Mikor a dán–holland kereskedelmi háború idején a Zund lezárása miatt Brüsszelben óriási drágaság keletkezett, s ennek következményeként felkelés tört ki Brüsszelben [38], Oláh erről a következőképpen számolt be Sceppernek: „Azt hiszem, már hallottál az örült brüsszeli felkelésről (*insanus tumultus*). A királynő többszörös könyörgésüknek engedve kegyelemben részesítette őket; privilégiumaiknak a forradalom során mintegy erőszakkal kicsikart megerősítését újra megkapták. Egyesek privilégiumait azonban a királynő megvonta” [39]. Ilyen privilégiumként jelölte meg Oláh többek közt a „koronázó országgyűlés” összehívására való jogot, ami arra enged következtetni, hogy a gazdaságilag elsősorban érdekelt kézműveseken kívül nemesek is vettek részt a mozgalomban, a tömegmegmozdulást kihasználva. Hogy V. Károly spanyol irányzatú politikáját mennyire elítéli, azt egyébként bizonyítja egy szintén Scepperhez írott levél, melyben kifejezi aggodalmát a császár németalföldi uralmának tartósságával kapcsolatban: „Ha a szerencse valamiképpen úgy fordulna — amittől isten óvjon meg bennünket — s egyesek rágni kezdenék a zablát amiatt, hogy a császár Spanyolországban berendezkedett, és valamilyen külső háború is kerekedne, vagy még inkább, ha kitörne a szomszédok mozgolódása, amiről te írtál nekem, s amiről én máshonnét is értesültem: akkor venné észre igazán öfelsege... , hogy miféle szolgánépséggel szemben volt bőkezű és milyen hűséges barátai vannak.” [40]. Nem más ez, mint az ellentétek kibontakozásának szabad teret engedő császári politika elítélése, mely ismét megakadályozza a török elleni megmozdulást. A lundi érsekhez íródott levélben, amikor értesült a török perzsiai hadjárataról (1533), határozottan kifejezésre juttatja azt a véleményét, hogy a császár számára elképzelni sem lehet kényelmesebb és ked-

vezőbb alkalmat a török erejének megtörésére, nemcsak Magyarország, hanem egész Európa viszonylatában. Azonban ha a császár a maga ügyeit nem stabilizálja, és politikáját más alapokra nem helyezi, akkor a törökök ugyanolyan könnyen visszajönnek, mint ahogy elmentek, de így nem sokba vesznek bennünket, ha a császár ül a babérain — és mint a helyzet állása mutatja — csak a nyugalmat szereti [41].

A forradalom előtti évtizedek bonyolult viszonyait tükrözik az anabaptistákkal kapcsolatos megjegyzései. Az 1534 júliusi münsteri felkeléssel kapcsolatban leszögezi: „Ha az ostromlottak kerekednek felül — féltő, hogy mindezek a tartományok megfertőződnek, ezeknek példájára, az eretnekségtől” [42]. Rendkívül érdekes az eretnekséggel kapcsolatos állásfoglalása szempontjából az a levél, amelyet a louvaini akadémia egyik kiváló tanára, Rutgerius Rescius írt Oláhnak 1534-ben. Rutgerius panaszkodik barátjának, hogy az akadémia egyik fiatal tudósát az inkvizíció eretnekség gyanúja miatt letartóztatta és börtönbe vetette. Három doktor, egy literatus — akinél az illető lakott — és maga Rescius is bizonyítani tudják ártatlanságát, de úgy látszik, ez sem elég a szent inkvizíciónak, és ezért kell kérnie Oláh támogatását, közbenjárását a királynőnél [43]. Rutgerius Oláh Miklóst — nyilván — olyan embernek ismeri, aki hajlandó egy ilyen kényes ügyben segítségére lenni, katolikus papi ember léte.

1541, Buda elfoglalása után, Oláh Ferdinánd mellett hatékonyabban vélte szolgálhatni a törökellenes politikát, s 1542-ben haza is tért. Németalföldi tartózkodása idején az egységes Habsburg uralmi rendszer által biztosított, tág mozgási lehetőségeket igyekezett kihasználni, de 1541 után világossá vált előtte, hogy külföldi működése nem sok haszonnal járt.

A század közepén egyébként is megváltozott a helyzet, főleg V. Károly lemondása után. A spanyol és osztrák ág kettészakadt, s mindkettő törökellenes politikája más-más alapokból indult ki. Csak abban egyeztek meg, hogy a török visszaszorításával lehetőséget óhajtottak szerezni egyes területek elfoglalására. II. Fülöp számára a török elleni győzelmek németalföldi helyzetén könnyítettek — I. Ferdinánd, Miksa és Rudolf pedig elsősorban a cseh és magyar állam rovására erősítették a Habsburgok közép-európai pozícióit. Élete végén Oláh Miklós ezt a politikát szolgálta ki, nem vette észre benne az előbb említett, Ferdinánd alatt még nem egészen nyíltan jelentkező hódító koncepciót. Átmeneti korszakban élt, amely után a humanizmus fejlődésében Európa-szerte fordulat állott be (a katolikus ellenreformáció összefonódása a humanizmussal), s magyar viszonylatban különvált a Habsburg udvari-egyházi humanizmus, mely szorosán összefonódott a bécsi politikával, s melynek teljes egészében kiszolgálója Oláh örököse, Verancsics Antal volt, másfelől az erdélyi fejedelmi udvar humanista köre, mely ezzel ellentétes politikát képviselt, s melynek kiemelkedő alakja Forgách Ferenc.

* * *

Forgách Ferenc az egyetlen a XVI. századi humanista történetíróink közül, és még sokáig az egyetlen marad, aki a magyar eseményeket európai szemmel tudja nézni, beleágyazva az európai egyetemes történelembe [44]. Az Oláh Miklós jóvoltából Pádova egyetemén nevelkedett, rendkívül művelt, sokat utazgató Forgách, aki az akkori idők egyik politikai központjában, Bécsben volt titkos tanácsos és alkancellár, jól értesült, nyitott szemmel járó ember volt.

Biográfiai adatai rendkívül gazdagok egészen 1568-ig, melyekből kiderül, hogy kora eseményeiről közvetlen forrásokból értesülhetett [45]; ettől kezdve erdélyi tartózkodása idején, már nem kaphatott az előzőkhöz hasonló, megbízható értesüléseket [46], így művének az 1568–72 között lejátszódó eseményeket tárgyaló része az előzőkhöz képest meglehetősen szűkölködik konkrét adatokban. Ebben az időszakban elmaradtak az olyan utazások is, melyek bepillantást engedtek Forgáchnak a nyugat ügyeibe, mint amilyen az 1562-es németalföldi út volt, mely saját szavai szerint „nem nélkülözhetette a hasonlíthatatlanul nagy tanulságokat sem” [47]. Erről az útról a lelkesedés és őszinte csodálat hangján számolt be Ferdinándnak. A forrongásban levő, fejlett, gazdag ország a politikust és humanistát egyaránt felcsigázta Forgáchban. Megismerkedett Orániai Vilmossal, akinek egyébként távoli rokona is volt [48], Hornnal és Egmondal, akikkel sokat beszélgetett Németalföld helyzetéről, s akiktől sok mindent megtudott a gazdag tartomány nemességének állapotáról [49]. Érthető tehát, hogy Németalföld iránt személyes élményeinek hatása alatt továbbra is melegen érdeklődött, s legalábbis 1568-ig alapos és részletes beszámolót nyújt az ott történt dolgokról.

Valószínű, hogy a közvetlen, személyes értesüléseken túl nemcsak követjelentések, hivatalos közlemények és újságok szolgáltak számára forrással [50], hanem monográfiai és történelmi összefoglalások is. Ez utóbbira enged következtetni az a tény, hogy még ha évkönyvszerűen szakítja a részekre az eseményeket, akkor is igyekszik összekötő fonalat találni az egyes eseménycsoportok között. 1568 utáni személyes értesüléseit, főképp azonban a történeti munkákból merített adatait leginkább olaszországi útjai alkalmával szerezhette. Mint tudjuk, sokszor megfordult a könyvpiacáról híres Velencében, s itt hozzájuthatott olyan művekhez, amelyek a németalföldi eseményekkel foglalkoztak [51]. Bár a kérdés még ma sincs tisztázva, feltehetőnek látszik, hogy ismerte és használta ALFONSO ULLOA 1569-ben megjelent, s a németalföldi forradalom legfontosabb eseményeit összefoglaló történeti munkáját [52]. Igaz ugyan, hogy Ulloa munkája mind az események megítélése, mind pedig — sok esetben — a konkrét történeti adatok tekintetében eltér Forgách leírásától [53], mégis az adatok mindkettejüknél fellelhető részletező bősége a fentebbiek valószínűségét látszik bizonyítani, legalábbis az 1562–68 közötti események leírásával kapcsolatosan.

Művének ide vonatkozó részét Forgách a németalföldi forradalom kitörését előidéző okok felsorolásával kezdi. Mikor 1562-ben Antwerpenben tartózkodott, Orániai Vilmosék beszámoltak neki a spanyolok velük szemben elkövetett túlkapásairól. „Különösen azt az egyet panaszták — írja Forgách —, hogy az ősoktól nyert régi szabadságuk és kiváltságaik sérelmet szenvedtek, s ugyancsak kikeltek Granduella erőszakoskodásával szemben.” [54]. Másik okként a németalföldi tartományokban elterjedt új szellemet, „az evangéliumok megreformálásának szellemét” [55] említi, s azt, hogy ezen a spanyolok úgy akartak segíteni, hogy „új püspököket neveztek ki . . . , s mint kardinális élükre a burgund Granduellát állították, mindezen püspökök metropolitájaként” [56]. Az új püspökségeknek megfelelő jövedelmet kellett biztosítani, amit a régi papi és nemesek által alapított egyházi kollégiumoktól vettek el, s ezzel — természetesen — a nemesek privilégiumait is megsértették. Mindebből világos, hogy Forgách származása, társadalmi állása és kapcsolatai révén a forradalomnak *fent*, a nemesség körében történő érlelődését érezte meg német-

alföldi útja során, s lényegében ezt fejezte ki történeti munkájában. Ugyan-
eből a nézőpontból ítéli el az inkvizíciót is, mely szerint jelentős mértékben
hozzájárult a németalföldi események alakulásához, bár itt már a humanista
hangja is jelentős szerepet kap. Az erasmusi hagyományokat folytató huma-
nista beszél Forgáchból akkor, mikor a következő szavakkal teszi ezt a gyűlölt
intézményt az őt megillető helyre: „Ez (az intézmény) annyira szörnyű és
kegyetlen volt, hogy gyakran a legcsekélyebb ügy miatt is nem csak egy embert
végeztek ki, hanem egész családját korra és nemre való tekintet nélkül kiirtot-
ták összes vagyonukat elkobozva, s az sem volt ritka eset, hogy valaki erre
a borzalmas sorsra jutott egyszerűen csak pénze miatt, vagy gyűlölködés, szem-
élyes ellenségeskedés következtében.” [57].

Nem véletlen az sem, hogy amilyen részletes a forradalom említett okai-
nak kifejtésében, annyira szűkszavú Forgách a képromboló mozgalom esemé-
nyeivel kapcsolatban. Nem fér kétség ahhoz, hogy e mozgalom az 1566-os év
egyik legnagyobb eseménye volt, s Forgách minden bizonnyal tudott a részle-
tekről is. Ráadásul éppen a hozzá hasonló nemesi származású, egyházi funkció-
kat betöltő személyek azok, akik álláspontjuk igazolására hosszasan fejtegetik
a képrombolás bűnös voltát [57], annak igazolására, hogy az új szellem hívei
előbb-utóbb a „becsületes keresztények” számára elfogadhatatlan végletekhez
jutnak. Nála — ezzel szemben — a mozgalom egyetlen mondatnyi megemlítésé-
vel találkozunk, az is közbe van ékelve a Granduella udvari intrikáit és távo-
zását, Alba Németalföldre vezénylését tárgyaló rész közé: „Granduella végül is,
bőrt féltve, elhagyta az udvart, s visszaköltözött birtokaira; de még itt sem
szűnt meg szítani napról napra a király haragját. Ehhez még hozzájárult az is,
hogy Antwerpenben, a főtemplomban... leszedték a szentképeket, ugyanúgy,
ahogy a többi kisebb és nagyobb városban is. Fülöp spanyol király tehát arra
a véleményre jutott, hogy a helyzetet fegyverrel kell rendezni, s ezért Alba
herceget, toborzott katonaság élén Belgiumba vezényelte.” [59]. Az a gyanúnk,
hogy ha Forgáchnak nemesi világnézete szempontjából túlzásnak számíthatott
is a képrombolók plebejus mozgalma, a róluk való viszonylagos hallgatásban
sokkal inkább a forradalom iránti rokonszenve játszotta a döntő szerepet,
s szándékai ellentétesek voltak a katolikus beállítottságú történetírókéval.

Forgách rokonszenve a németalföldi események iránt kitűnik Alba tevé-
kenységének jellemzéséből is. Leírja, hogy azok a városok és tartományok,
melyekben elterjedt a reformáció (így például Genf városa és a svájci kanto-
nok), gyanakodva fogadták Albát, s csak bizonyos feltételek mellett engedték
meg átvonulását. A németalföldieknek viszont, bár akkor még lett volna erejük
a spanyolok visszaszorítására, nem volt szándékukban fegyvert fogni ellene,
mikor képmutatón a tartományok „megvédésére” hivatkozva lépte át a hatá-
rokat. Hamarosan kiderült azonban, hogy Orániai Vilmosnak volt igaza, aki
jó előre látta Alba szándékait. A spanyol diktátor egymás után foglalta el
és rakta meg katonáival a németalföldi városokat, elfogta Egmond gróft és
csellel, életük és vagyonuk biztonságát szavatolva, visszacsalogatta az elme-
kült nemeseket, hogy legtöbbjüket kivégeztesse és vagyonukat elkobozhassa.
E rémtettek leírása után következik aztán a Németországba menekülő nemesek
élére álló Orániai Vilmos kiáltványának ismertetése, mely az adott összefüg-
gésben teljes mértékben igazolja a nemesség fegyveres ellenállásának jogosságát
vagy legalábbis azt, hogy erről Forgách őszintén meg volt győződve. Ezek
után részletezi azoknak a belga nemeseknek Alba meggyilkolására irányuló

összeesküvéseit, melyeket az általános és jogos elkeseredéssel indokol, hogy igazságukat bizonyítsa: „... a szükség vitte rá a nagy reetegésben élő embereket arra, hogy ezt a leghajmeresztőbb — vagy ha úgy tetszik — egészen reménytelen vállalkozást is megkíséreljék” [60].

Ugyanez a szempont érvényesül az egyes történelmi személyek jellemzésénél is. Egmond és Horn grófokat a spanyolok képmutatásának áldozataiként tünteti fel, s főleg Egmond esetében hangsúlyozza: „... V. Károlyhoz éppen olyan hűséges maradt, mint amilyen jó szolgálatokat tett fiának...” [61]. Az uralkodóval szemben semmiféle jogtalanságot nem követett el, csupán igazságát, ősi privilégiumait védte. Orániai Vilmos szembeszállásának jogosságát kiáltványain keresztül érzékelteti; minden kiáltvány előtt a spanyolok akcióit sorolja fel, melyekre a kiáltvány a jogos reakció — s általában a nemesi oppozíció többi vezetőjét, Brederódt, Nassauit és a többieket úgy mutatja be, mint akiknek minden lépése jogos és indokolt Albával szemben, akit viszont képmutatónak, „spanyol gógtól” felfuvalkodottnak, kegyetlen, pénzéhes harácsolóként jellemez.

Mindezen részletek ismerete alapján nem fér kétség ahhoz, hogy Forgách Ferenc felfogásában a zsarnokság elleni szenvedélyes kiállás motívumait fedezhetjük fel. A politikai szempontok, a Habsburg-ellenesség, átörönek nála a vallási szűkkeblűségen. Éppen ellentéte a Verancsics álláspontjának, aki mint konstantinápolyi követ verekedte fel magát az érsekségre. Az ő szemében az európai katolicizmus ügye már teljesen azonosult a katolikus Habsburg-udvar politikájával, s ez a felfogás nyomja rá a bélyegét a németalföldi eseményekről alkotott véleményére. Ő az 1566-ban kezdődő németalföldi forradalomban és szabadságharcban az eretnek, Habsburg-ellenes erők támadását látja a katolikus Habsburg-táborral szemben. Felfogására legjellemzőbb egy 1567 áprilisában keltezett levele. Elmondja, hogy a súlyos vallási lázongásoknak áldozatul esett a gyönyörű brüsszeli Szent Ferenc templom, mely egy éjszaka leégett. Fülöp király valószínűleg „Isten ellenségei”-nek kezét látja a dologban és ezért toborozza seregeit Itáliában és más országokban, hogy megbosszulja ezt a cselekedetet. „Az úrsten legyen vele és segítse őt jobbával” [62] — fohászkodik Verancsics. 1568-ban Draskovics Györgynek írja, hogy sikeresen halad a katolikusok ügye Németalföldön. Orániai zászlóihoz csatlakozott ugyan 38. német fejedelem, s így nagyobb erővel harcolhat, mint a spanyolok, csakhogy a két sereg „nagyon eltérő a háborús lelkesedésben és az anyagi feltételek biztosításában” [63]. Örömmel számol be ugyanabban a levélben arról, hogy a lelkesedés és az anyagi feltételek is bővebben állnak rendelkezésére Albának, aki óvatos, körültekintő vezér, akinek serege „nagyobb vitézségre mint számra”, s aki mindig kezében tartja a stratégiai kezdeményezést. Ez a beállítás, a spanyolok egyes, valóban eredményes csatáinak kiemelése megmutatja, hogy Verancsics hogyan látta, vagy hogyan szerette volna látni az események alakulását. Leveleiben elszórt rövid ismertetései a forradalom eseményeivel kapcsolatban, s az ilyen jellegű események kiemelése nagyon jól rávilágítanak álláspontjára.

Ha a fentebb említett két állásfoglalás társadalmi-politikai gyökerei után kutatunk, úgy egészen a Mohács utáni magyar közállapotokhoz kell visszanyúlnunk.

1541-ig a magyar nemesség lényegében nem Habsburg-párti és Zápolya-párti, hanem egyszerűen törökellenes (vagy éppen török- és németellenes) dip-

lomáciát folytat, még akkor is, ha a törökkel való megbékélés politikáját egyesek reális diplomáciai elgondolásnak tartják. Még a Habsburg-házzal leginkább szimpatizáló főurak és főpapok is (köztük például Oláh Miklós) többnyire hajlandók megbékélni egy nemesi alapokon nyugvó nemzeti királyság gondolatával, ha az az ország függetlenségét és biztonságát szavatolja. 1541 után a frontok polarizálódnak, s a magyar nemességnek ugyanúgy két tábor, két „párt” között kell döntenie, ahogy a század végén Hollandia és Belgium kettészakadása után a németalföldieknek. Érthető tehát, hogy 1541 előtt az akkor már vajúdo németalföldi helyzet megítélésében a magyar nemesség elsősorban a „szimpatizáns” képét mutatja. Hozzájárul mindehhez az is, hogy Erasmus „pacifizmusa”, mely az európai humanista kultúra védelmét, s egyszersmind a nyugati török elleni összefogását és az ehhez nélkülözhetetlen vallási békét hirdette a maga sajátos módján, óriási hatást gyakorolt a korszak magyar ideológusaira. 1541 után viszont már csak úgy lehetett feltenni a kérdést: a törökkel a Habsburgok ellen, vagy a Habsburgokkal a török ellen. Így válik érthetővé, hogy Oláh Miklós pályája maga is két nagy fázisra oszlik, s hogy a következő korszakban egymással annyira poláris ellentétben álló humanista teoretikusok fogalmazzák meg véleményüket az egész Európát lázba hozó németalföldi főuraldom eseményeivel kapcsolatban, mint Forgách Ferenc és Verancsics Antal.

JEGYZETEK

- [1] A Jagelló-korral és a Mohácsot közvetlenül megelőző évek diplomáciájával foglalkozik: TÖRÖK PÁL, A mohácsi vész diplomáciai előzményei. Mohácsi Emlékkönyv. Bp. é. n. 141 kk.; IVÁNYI BÉLA, Adalékok nemzetközi érintkezéseink történetéhez a Jagelló-korban. Tört. Tár. (1906) 321 kk.; BÁRDOSSY LÁSZLÓ, Magyar politika a mohácsi vész után. Bp. 1943; általános jellegű: HORVÁTH JENŐ, Magyar diplomácia, magyar diplomaták. Bp. 1943.
- [2] Erre vonatkozólag: SCHLEICHER PÁL, Oláh Miklós és Erasmus. Bp. 1941.; TRENCSÉNYI-WALDAPFEL IMRE, Erasmus és magyar barátai. Bp. 1941.; WITTMAN TIBOR, Un chroniqueur hongrois contemporain de la Révolution des Pays-Bas du XVIe siècle. Revue du Nord. (1963) 177 kk.
- [3] HALÁSZ GÁBOR, Magyar humanisták. Nyugat. (1934) 584.
- [4] HALÁSZ GÁBOR i. m. 583.
- [5] KERECSENYI DEZSŐ, Nicolaus Olahus. Nouvelle revue de Hongrie. (1934) 277 kk.
- [6] SÖRÖS P. PONGRÁC, Ötven év Oláh Miklós életéből. Katholikus Szemle. (1903) 425 kk.
- [7] KÁROLYI ÁRPÁD, A német birodalom hadi vállalata Magyarországon 1542-ben. Századok. (1880) 279—80.
- [8] SÖRÖS P. PONGRÁC i. m. 340—41.
- [9] K. OBERMAYER E.—HORVÁTH I. K., Macedóniai László. Egy magyar humanista élete és működése a Mohács körüli évtizedekben. Századok. (1959) 788 kk. és FRANKÓR VILMOS, Magyar országgyűlési emlékek. I. 267.
- [10] K. OBERMAYER E.—HORVÁTH I. K. i. m. 796.
- [11] IPOLYI ARNOLD, Nicolai Olah: Codex Epistolaris. Bp. 1876. (a továbbiakban: Cod.Epist.) 78.
- [12] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 78 h.
- [13] K. OBERMAYER E.—HORVÁTH I. K. i. h. 788.
- [14] Mohács és Buda elfoglalása közötti időszakban a nemesség szempontjából nem a Habsburg- vagy Zápolya-pártiság a döntő momentum, amint ezt az 1530—32 között lezajlott „királynékküli” országgyűlések is igazolják. Ezek tanúsága szerint egy nemzeti mozgalom bontakozott ki, mely mindkét királlyal szembe helyezkedve — hiszen létrejöttét mindkét uralkodó törökkel szembeni tehetetlensége okozta — pártállástól függetlenül igyekezett az ország sorsát oly módon rendezni, hogy a törökkel szemben eredményes védekező-háborút folytathasson, s a német befolyástól függetlenítse az országot. A gyűlések kezdeményezésében mind a két király hívei részt vettek, s leg-

többször az uralkodók kifejezett tilalma ellenére megtartották a gyűlést. Jellemző a gyűlések hangulatára az egri püspöknek az a megjegyzése, amelyet a tervbe vett veszprémi gyűléssel kapcsolatban írt Ferdinándnak; „... a veszprémi gyűlés avégből hirdettetett ki, hogy itt a magyarok... feloldassanak a hűségesküdtől, amellyel akár felséged, akár János király irányában lekötelve vannak... s valamelyik magyar urat választásuk királyukká. Ugyanis a török ígéri, hogy ha a magyarok mindnyájan alávetik magukat Jánosnak, vagy másnak, aki a porta kegyeit bírja, az országot örök időre megkíméli támadásaitól.” (FRAKNÓI VILMOS, i. m. 130.) Az egri püspök értesülési helyesnek bizonyultak, mert a veszprémi gyűlés után rövidesen Zákányban gyűltek össze, s ott leszögezték: az országnak egy uralkodó alatt kell egyesülnie, hogy az állandó viszályok megszűnjenek; ezért Ferdinándot és Jánost egyaránt követek útján kell értesíteni arról, hogy ahhoz az uralkodóhoz csatlakozik a nemesség, amelyik vállalja az ország tényleges védelmét, s nemcsak ígéretet. Ha erre egyikük sem képes, akkor egyenesen a törökhöz fordulnak. Sőt Ferdinándnak egy ismeretlen bizalmasa arról is beszámol, hogy a magyarok végső soron megkísérik egy köztársaság megalapítását, s így szövetkeznek vagy a török vagy a német birodalommal. (HORVÁTH MIHÁLY, Brüsszeli Okmánytár. I. kötet 119—23.) Ezt, a kezdetben ellenállhatatlannak látszó, helyes célkitűzésekkel induló mozgalmat a két király politikai sakkhúzásai, akik minden eszközt megragadnak a gyűlések eredménytelené tételére, s az egyéni érdekek előtérbe kerülése (Perényi trónra való törekvése stb.) végül is zátonyra futtatták.

[15] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 160.

[16] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. Előszó II.

[17] TRENCSENYI-WALDAPFEL IMRE, i. m. passim; SCHLEICHER PÁL, i. m. passim.

[18] NOSZKAY ÖDÖN, Oláh Miklós levelezésének művelődéstörténeti vonatkozásai. Érsekújvár, 1903.

[19] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 169.

[20] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 33.

[21] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 177.

[22] TRENCSENYI-WALDAPFEL IMRE i. m. 16.

[23] TRENCSENYI-WALDAPFEL IMRE i. m.

[24] TRENCSENYI-WALDAPFEL IMRE i. m. 23.

[25] TRENCSENYI-WALDAPFEL IMRE i. m. 23.

[26] KERECSENYI DEZSŐ i. m. 279.

[27] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 201.

[28] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 522.

[29] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 288.

[30] TRENCSENYI-WALDAPFEL IMRE i. m. 24.

[31] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 97. Egy másik levele szintén elkeseredésének ad hangot: „... crudelitatem, quam Mechmetbecus Turca... diebus praeteritis in Hungaria commiserint...” és hogy „Hungaria... quam nunc patiatur servitutem”. (IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 90.)

[32] WITTMAN TIBOR, Magyar humanista történetírók Belgiumról a XVI. században (dactyl.).

[33] SCHLEICHER PÁL i. m. 36.

[34] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 313.

[35] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 91.

[36] SÖRÖS P. PONGRÁC i. m. 425.

[37] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 239.

[38] H. PIRENNE, Histoire de Belgique. Bruxelles é. n. II. 75.

[39] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 275.

[40] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 308.

[41] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 481.

[42] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 516.

[43] IPOLYI ARNOLD, Cod.Epist. 308.

[44] BOTÁR IMRE szerint ezt a gondolatot Joviustól vette, de annál jóval alaposabb, képzetesebb, politikai érzék szempontjából fejlettebb történetíró. Felfogására, módszerének ilyen módon való alakulására nagy hatást gyakorolt Sleidamus, a híres, német humanista történetíró. Vö.: BOTÁR IMRE, Forgách Ferenc emlékiratainak kritikája. Századok. (1933) 529 skk. Néhány külföldi forrására rámutat MADZSAR IMRE, Adatok Forgách Ferenc kortörténelmének kritikájához. Nagybánya, 1901. Hasonló szempontból vizsgálja a kérdést BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ, Ghymeszi Forgách Ferenc évkönyvei, tekintettel művelődés-

- történeti adataira. Bp. 1904. és SÖRÖS P. PONGRÁC, Forgách Ferenc kortörténelme. Századok. 97 és 201 skk.
- [45] Forgách életrajzi adataira vonatkozólag vö.: SÖRÖS P. PONGRÁC, Forgách Ferenc élete. Századok. (1896) 519 és 634 skk., kibővített tanulmány: Pannonhalmi Évkönyv, 1912 —13. BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ, Ghymesí Forgách Ferenc élete. Magyar Történelmi Életrajzok. Bp. 1904. TOLDY FERENC, Ghymesí Forgách Ferenc nagyváradi püspök Magyar Históriaja. Pest. 1886.(Bevezető).
- [46] Valószínűnek látszik az a feltevés, hogy Forgách a németalföldi eseményekkel kapcsolatban szerzett értesüléseket 1574-es lengyelországi útja alkalmával. Ekkor mint Báthory István erdélyi fejedelem követe jelent meg Henrik koronázásán, Krakkóban. Henrik megkoronázása annak a nemzeti, „Piasz”-párt működésének eredménye, mely Báthory lengyel királlyá választását — Henrik rövid és dicstelen szereplése után — megvalósítja. Ez a párt — mellyel Forgách valószínűleg megtalálta a kapcsolatokat — kifejezetten Habsburg-ellenes, s ezért a legnagyobb rokonszenvvel fordul a németalföldi események felé. Kiderül ez az Osztrák-Ház ellen kiadott röpiratok tartalmából is: „Ha a lengyelek azután megpróbálnának a szabadság elnyomása miatt a császárnak ellenállni, összefognak ellenök a spanyol királlyal... s azt mondanák majd nekik is, mint a németalföldieknek: lázadók vagytok, eljátszottátok jogaitokat!” (SZÁDECZKY LAJOS, Báthory István lengyel királlyá választása. Bp. 1887. 147.)
- [47] KÁROLYI ÁRPÁD, Forgách Ferenc Antwerpenben. Tört. Tár. (1881) 783.
- [48] MADZSAR IMRE i. m. 10.
- [49] FR. FORGÁCH, Commentarii. Kiadta *Toldy Ferenc*: Ghymesí Forgách Ferenc nagyváradi püspök Magyar Históriaja. Pest, 1866. 392.
- [50] MADZSAR IMRE i. m. 13.
- [51] A. ULLOA, Gründliche Beschreibung... des Niederländischen Kriegs. Venedig, 1569. Ford. DILINGEN. 1570.
- [52] MADZSAR IMRE i. m. 13.
- [53] Ulloa ellenséges a németalföldiek iránt, Forgách rokonszenvez velük. Nassauí Lajossal való csata leírásánál Alba hadseregének létszáma: 12 000 német és 12 000 burgundi gyalogos és „megfelelő számú” lovas (ULLOA, i. m. 26.); Forgáchnál ugyanez az esemény, de csak 3500 válogatott katona (FORGÁCH, Comm. 391.). Az 1568-as júliusi csatáról Ulloa részletes elbeszélést ad, Forgáchnál alig fél oldal. Ulloa megemlíti az 1569-es angol—spanyol tárgyalásokat, erről Forgách hallgat. Ulloa 1569-ig megy el, Forgách: Haarlem ostromáig.
- [54] FR. FORGÁCH, Comm. 392.
- [55] FR. FORGÁCH, Comm. 385.
- [56] FR. FORGÁCH, Comm. 385.
- [57] FR. FORGÁCH, Comm. 386.
- [58] STRADA, De bello Belgico. (1651).
- [59] FR. FORGÁCH, Comm. 386.
- [60] FR. FORGÁCH, Comm. 389.
- [61] FR. FORGÁCH, Comm. 390.
- [62] A. VERANTIUS, Epistolae. Kiadta: SZALAY LÁSZLÓ—WENZEL GUSZTÁV: Verancsics Antal összes munkái. Pest, 1870. IV. kötet. 204 l.
- [63] A. VERANTIUS, Ep. 258.

ДАнные к некоторым вопросам связей венгерского и нидерландского гуманизма в 16-ом веке

М. Дроздик

Довольно игнорированной проблемой является в исследовании венгерской истории вопрос о нидерландских связях венгерских гуманистов 16-ого века, хотя имеются конкретные доказательства существования таких связей. Настоящая статья анализирует влияние этих связей на современный венгерский гуманизм и их общественные исторические взаимосвязи, главным образом на основе изучения творчества двух венгерских гуманистов, Миклоша Олаха и Ференца Форгача. Статья показывает, что с 1531 по 1541. гг. в оценке некоторых предшествующих нидерландской революций событий решающую роль играла еще в то время единая среди венгерского дворянства оппозиция против турок, которая в оценке западных событий также, как и актуальной в то время проблему

вероисповеданий действуя в духе эразминской идеологии — требовала сплочения всей христианской и гуманистической Европы против все больше грозящей турецкой опасности. Так понятно, что Олах, который позже поддерживает исключительно Габсбургов, в это время осуждает не только нидерландские перегибы испанского абсолютизма, но готов поддерживать и идею осуществления национального королевства в интересах единой акции против турок. Однако после 1541 года, когда страна разделяется на три части, и часть оставшаяся за венграми, фактически опять была разделена между двумя королями, Фердинандом I. и Яношем Жигмонд. Встала альтернатива: на чью сторону из королевей стать.

Форгач, который после некоторых колебаний решительно стал на сторону Трансильвании, совершенно понятно, положительно оценивает и происшедшие в это время нидерландские события в своей работе по всеобщей истории. Как группировка событий, так и положительная оценка борцов революции и отрицательная характеристика её подавителей, а также и умалчивание иконоборчества, объявленного тогда ересью, говорят о тенденции автора. Особенно надо подчеркивать это, потому что источники, которыми он (как это можно им доказывать или лишь предположить) пользовался, показывают как раз противоположную тенденцию.

Антал Веранчич же, который занимает позицию в защиту габсбургской политики (как и Миклош Олах во втором периоде своего творчества) видит уже только общественных бунтовщиков и заблудающихся с точки зрения религии фанатиков в участниках нидерландской революции.

BEITRÄGE ZU EINIGEN PROBLEMEN DER BEZIEHUNGEN ZWISCHEN DEN NIEDERLANDEN DES XVI. JAHRHUNDERTS UND DEM UNGARISCHEN HUMANISMUS

Von

M. H. Drozdik

Ein ziemlich vernachlässigtes Problem der ungarischen Geschichtsforschung ist die Frage der niederländischen Beziehungen der ungarischen Humanisten des XVI. Jahrhunderts, obwohl wir handgreifliche Beweise der Existenz solcher Beziehungen besitzen. In der vorliegenden Arbeit wird versucht, die Wirkung dieser Beziehungen auf den zeitgenössischen ungarischen Humanismus und die gesellschaftlichgeschichtlichen Zusammenhänge dieser Wirkungen an Hand der Untersuchung der Tätigkeit zweier hervorragender ungarischer Humanisten, Miklós Oláh und des Historiographen Ferenc Forgách zu analysieren. Mit Bezug auf Miklós Oláh wird versucht, nachzuweisen, dass zwischen 1531 und 1541 in der Beurteilung einiger Prämissen der niederländischen Revolution diejenige, im Kreise des ganzen ungarischen Adels damals noch einheitliche Opposition gegen die Türken eine ausschlaggebende Rolle spielte, die in der Beurteilung der westlichen Ereignisse, so auch der eben aktuellen Religionsfrage dem Geiste der Erasmischen Ideologie folgend, eine Vereinigung des ganzen christlichen und humanistischen Europas gegen die immer drohendere Türkengefahr verlangte. So ist es verständlich, dass der später eindeutig habsburgisch gesinnte Oláh zu dieser nicht nur die Übergriffe des spanischen Absolutismus in den Niederlanden verurteilt, sondern im Interesse einer universellen Aktion gegen die Türken auch den Gedanken der Verwirklichung des nationalen Königtums zu unterstützen geneigt erscheint. Nach 1541 aber, als das ungarische Reich in drei Teile zerfiel und auch der in ungarischen Händen erliefene Teil in Wirklichkeit zwischen zwei Königen: Ferdinand I. und János Zsigmond geteilt war, verblieb nur die Wahl, sich an die Seite eines der beiden Könige zu stellen.

Forgách, der sich nach gewissen Schwankungen eindeutig der Partei Siebenbürgens anschliesst, gibt in seiner Arbeit über die Universalgeschichte auch den inzwischen stattgefundenen niederländischen Ereignissen eine positive Wertung. Sowohl die Gruppierung der Ereignisse, als auch die positive Charakterisierung der Helden der Revolution und die negative der sie niederwerfenden Kräfte, wie das Verschweigen der als ketzerisch gebrandmarkten Bildstürmerbewegung verraten sein Tendenz. Dies ist deshalb besonders zu betonen, weil die von ihm beweisbar oder vermutlich benützten Quellen eben entgegengesetzte Tendenzen verraten. Dagegen sieht Verancsics, der entschieden für die Habsburg-Politik eintritt (wie Oláh im zweiten Abschnitt seines Wirkens) in den Teilnehmern der niederländischen Revolution soziale Empörer und religiös in die Irre geführte Wahnsinnige.